

Думка небайдужого

Василь ЗАДОРЖНИЙ,
кандидат філологічних наук,
м. Київ

ГІПОТЕЗА ПРО ПОХОДЖЕННЯ НАРОДУ ЦІ

Присвячується народу *ці*

Як це іноді трапляється в науці, у цій історії не все є достеменно з'ясованим; багато чого в ній ще досі залишається неясного, темного, можливо, і безпросвітнього. Та все ж спробуємо якщо не висвітлити її всебічно, то бодай вивести, як кажуть, на світ Божий: може, комусь вона явить себе в усій повноті. Тому наші міркування – це лише здогад, однак, оскільки він призначений для науки, ми його й називаємо по-науковому – гіпотезою.

Проблеми етнології, тобто походження етносів (народів), належать до непростих для науки, про що всім добре відомо. Причина тут зрозуміла, адже кожний відомий сучасний народ починає свій родовід у сивій минувшині. Тільки на цій підставі ми робимо припущення, що й досліджуваній нами народ *ці* теж має свою історію, початки якої губляться в пітьмі тисячоліть. Загальновідомою також є та істина, що початком власне історичного життя будь-якого народу можна вважати той момент у його саморозвитку, коли він, вирізнивши себе серед інших, ні, не гірших, народів, бере для себе певну етнічну назву. Складне пояснимо простішим, щоб і воно таким стало. Скажімо, свідоме життя Івана триває рівно стільки, скільки він а) усвідомлює, що він – Іван; б) усвідомлює, що він не Микола, наприклад. З народами все так само, адже народ – це такі самі люди, тільки що їх тут чимало назбиралося. Однак якщо аналогія між Іваном і народом виявилася такою помітною для нас у з'ясуванні проблем етнології, то чому б нам до неї й далі не звертатися? Наприклад, якщо людина, не дай Боже, сильно вдариться головою, то з нею може трапитися амнезія. Цим ученим словом називають порушення пам'яті й утрату здатності набувати, зберігати й відтворювати набуті знання. У сфері ж гуманітарних наук цей хворобливий психічний стан називають безпам'ятством. Людина в цьому стані деперсоналізується, по-нашому – знеособлюється. Якщо тут знову згадати Івана, то це можна розтлумачити так: Іван уже не чується Іваном, але за документами він і надалі лишається Іваном. Це парадоксально, та зауважмо, що парадокс належить не науці, а самому життю: Іван є, але Івана немає, Івана немає, але Іван є! Як побачимо далі, таке не з одним Іваном буває, а навіть із цілими народами.

Однак досить аналогій, пора вже братися до аксіом. Як відомо мовознавчій науці, слова можуть розвивати своє значення аж до протилежного первісному. Коли це явище було помічене, то з'явилися цілі технології, як це робити свідомо. Щоб не шукати прикладів десь за синім морем, згадаймо своє минуле, адже нам, а не комусь там іншому протягом століть втовкмачували в голови: «І ми ваші, і ви наші, але вам слід бути нашішими, бо інакше – вічна дружба між нами!» Саме в тій мові, з якої ми оце перекладали, слово дружба, як кожен легко здогадається, означає те саме, що по-нашому зветься винародовленням, по-ученому ж – де-

націоналізацією. Щоб краще зрозуміти особливості такої свідомості, наведемо один коротенький приклад із великого свідчення самовидця цього явища:

Від голоду лиш ситий гине,
Безвірник молиться щодня,
Чорт любить плем'я янголине,
Хто гицля налякав? – щеня,
А вовка загриза ягня...

Цікавий спосіб мислення, правда ж? Та найпильнішу нашу увагу має привернути таке спостереження свідка доби: найбільше неволю хвалять бранці – це як підсумок і наслідок того оригінального способу думання, зразок якого ми щойно навели. Знову парадоксально, але і цей парадокс породжений самим життям. А тепер згадаймо, яка фраза була контрапунктом т.зв. українського відродження 1990-х років? «Що ж ми за народ такий?» – і досі лящить у вухах. І тут знову, хоч ми вже зареклися вдаватися до аналогій, згадується Іван, але не повноцільний, а після тяжкої травми голови.

Захопившись сухою теорією з її аксіомами й аналогіями, ми занадто далеко відійшли від головного предмета нашого дослідження – легендарного народу *ці*. Однак ми про нього не забули. Навпаки, ми гадаємо, що, може, наші аксіоми з аналогіями допоможуть нам розгадати загадку його походження. На наше переконання, цей давній народ колись мав своє національне ім'я і, гадаємо, навіть ним пишався. Слід припустити, що ім'я народу було пов'язане з назвою його батьківщини – країни його предків. Є навіть глухі натяки, що ця назва була дуже гарною – як це ведеться в гарних людей. Та внаслідок важкої травми ці люди її забули й за відомим сучасній науці законом аномалій стали її знеособлено називати «Ця країна». Тож немає нічого дивного, що й сам народ отримав назву *ці*. Довжелезний список прикладів підтверджує нашу гіпотезу: у країні, що зветься Англія, живе народ, що зветься англійці, у Данії – данці, у Німеччині – німці і т.д. Ніщо нас не змусить відмовитися від відкриття, що у країні, що зветься *Ця*, може жити хтось інший, ніж *ці*, народ *ці*.

Цікаво було б розглянути описану ситуацію ще й у психолінгвістичному аспекті, однак тут перед дослідником постають проблеми, що можуть виявитися нездоланими. Адже наука не має жодних свідчень, якою мовою користується народ *ці* з країни *Ця*. Тому тільки з цієї причини ми спробуємо це явище дослідити так, ніби люди легендарного народу *ці* розуміють нашу з вами українську мову. Якщо це так, то в назві країни *Ця* можна впізнати вказівний займенник у формі жіночого роду *ця*. Парадоксом тут є те, що, за даними мовознавчої науки, займенники тільки вказують на предмети чи їхні ознаки, але не називають їх, однак на цей раз парадокс уже, очевидно, належить науці, оскільки життя його не підтверджує. Тому ми вже лише заради повноти наукових уявлень про предмет

услід за граматиною скажемо, що займенники *цей, ця, це, ці* «вказують на абстраговане виділення якогось окремого предмета з ряду інших подібних або ж на абстраговане узагальнення якоїсь ознаки предмета». Та все це нам розповідає старенька філологічна пані граматики, а нам цікаво подивитися на це явище очима модниці-психолінгвістики. Ніхто не буде заперечувати, що у свідомості нормальної людини рідна країна, Батьківщина, стоїть у тому ж ряду, що й батько, мати, син, дочка тощо. Уявімо собі доччине чи синове: «Мій

батько (моя мати)...» А тепер порівняймо з таким у їхніх же устах: «Цей мій батько (ця моя мати)...» Або ж, наприклад, материне про сина: «Мій син...», «Мій Юрко...», «Мій син Юрко...» і «Цей мій син Юрко...» Виявляється, що слухняний виконавець приписаних йому сухих граматичних ролей не такий уже й сухар у присутності модниці-психолінгвістики. Саме він і допомагає їй викрити яскравого представника народу *ці*.

Зрештою, усе сказане стосується тільки людей *ці* з країни *Ця*. В Україні ж здавна живуть українці.

Марія РІПЕЙ,
асистент кафедри мови засобів
масової інформації Львівського
національного університету
ім. Івана Франка

ПРО ЛЕКСИЧНЕ ВТІЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ КІЛЬКОСТІ

(Ряд будинків, низка заходів, кілька років)

УДК 811.161.2'271.1'374

На підставі довідкової літератури і редакторського досвіду проаналізовано випадки ненормативного вживання лексем «ряд» і «низка», запропоновано правильні відповідники.

Ключові слова: лексема, словник, словникова стаття, неправильно/правильно.

У словниковій статті лексеми **ряд** «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (укладач В.Бусел), окрім «1. Сукупність однорідних предметів або живих істот, розташованих одне поруч з одним, одне за одним, витягнутих в одну лінію...», подано: «5. Сукупність подій, явищ і т. ін., послідовних у часі... Певна кількість кого-, чого-небудь». У цьому словнику зафіксовано «**ряд** захворювань», «**ряд** математичних дисциплін», «в **ряді** випадків», «**ряд** керівних органів», «у **ряді** країн» та ін. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (кер. вид. проекту П.Мовчан, В.Німчук, В.Клічак) наводить, зокрема, такі приклади: **ряди** будинків, книжки стоять **рядами**, струнки **ряди** вояків, перший **ряд** партеру. А також: **ряд** років, розглянути **ряд** питань, у **ряді** випадків. У газетах читаємо: «на думку **ряду** експертів...», «виконано **ряд** робіт», «з **ряду** спеціальностей», «...є почесним доктором **ряду** університетів», «в **ряді** районів», «цілий **ряд** пільговиків» тощо.

С.Караванський у російсько-українському словнику складної лексики пише, що російською мовою «ряд лет», а українською «кілька років», російською «в ряде сел (случаев)», а українською «у багатьох селах (випадках)». Події і явища, послідовні у часі, а також певну кількість кого-, чого-небудь, що не утворює одну лінію, неправильно називати **рядом**. Зокрема, «роки», «села», «випадки», «захворювання», «дисципліни», «керівні органи», «країни», «спеціальності», «університети», «райони» не розташовуються в ряд, як, скажімо, «доми», «дерева», «каміння» тощо: В торгових **рядах** – гори товарів (О.Гончар); **Ряди** домів, **ряди** дерев... розпливались в тумані (М.Коцюбинський); Перед виром стоїть скісно поперек усеї ріки **ряд** великого каміння (І.Франко).

Слово **низка** в обох згаданих тлумачних словниках пояснено чітко і зрозуміло: «1. Нанизані на нитку, мотузку, дротину і т. ін. однорідні предмети. 2. перен. Су-

купність предметів, явищ і т. ін., розташованих послідовно один за одним. **Низка** заходів, **Низка** подій...». Наприклад: «**Низки** червоного... перцю скрізь висять» (І.Нечуй-Левицький); «Довгу **низку** лиха нанизала йому злая доля!» (О.Стороженко).

Однак, не дотримуючись наведеного пояснення, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (укладач В.Бусел) подає: «відокремлені від океану... **низкою** островів», «**низка**... особливостей», «у **низці**... країн». У газетах читаємо: «**низка** організацій», «**низка** корпорацій», «ціла **низка** продуктів... значно дешевші» та ін. Але «острови», «особливості», «країни», як і «організації», «корпорації», «продукти» не можна вишикувати в лінію.

Коли люди, тварини, предмети тощо не формують одну лінію і не розташовані послідовно один за одним, зокрема, **ряд** машин (в одній лінії) і **низка** машин (одна за одною, наприклад, весільний кортеж), слід уживати **декілька**, **кілька** (мала кількість), **багато**, **немало**, **чимало** (велика кількість) тощо. Наприклад: **Вже** стояли **декілька** возів з зерном... **декілька** стільців перекупок (Панас Мирний); Я склав план реконструкції **кількох** площ і вулиць міста (О.Довженко); Рідні пісні навйовали на нього **багато** споминів (О.Гончар); ...Знавав Іван **немало** пригод (М.Коцюбинський); ...Людей уже зібралося **чимало** (А.Головко). Коли увагу акцентують не на кількості, а на тому, що це якась частина когось або чогось, то варто послуговуватися словом **деякі**. Наприклад: **Деякі** дисципліни я зовсім не вчив (О.Довженко); Перебираємо в пам'яті фільми... лише **деякі** можуть прислужитися нашим внукам... (з газет).

Отже, правильно: «на думку **деяких** експертів...», «виконано **чимало** робіт», «з **таких** (невних, **деяких**) спеціальностей», «...є почесним доктором **кількох** університетів», «у **деяких** районах», «багато (чимало, немало, значна кількість) пільговиків», «**деякі** організації», «**деякі** корпорації», «**деякі** продукти».